

بسم الله الرحمن الرحيم

نخستین گردهمایی علمی تخصصی دائرة المعارف فقه، پیام‌آور آن است که در حوزه‌ی علمیه‌ی قم تحوّل مبارکی که همه چشم انتظار آنند، با آهنگی متین و بی‌وقفه، در حال وقوع است. نگارش دائرة المعارف فقه بر مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام) خود، کاری تازه و نیز متکی بر پایه‌ها و ابزارهایی است که آشنایی حوزه‌های علمیه‌ی ما با آن، تازه است. و آنگاه که این کار با چنین پختگی و استواری و فراگیری، پا به عرصه‌ی هستی می‌گذارد، بیننده را به داوری خوشبینانه رهنمون می‌گردد. فقه مصطلح اسلامی، متضمّن مجموعه‌ی کاملی از مباحثی است که در عرف علمی امروز «علم حقوق» نامیده می‌شود و دارای عرصه‌های متنوعی است که مجموعاً متکفل تنظیم روابط میان افراد جامعه‌ی بشری است و نظامات و مقررات حاکم بر زندگی بشر از جهات گوناگون را شامل می‌شود. افزون بر این فقه، روابط میان انسان با خدا را نیز در قالب احکامی متین و مشروح، مشخص می‌سازد که علم حقوق از این بخش، بیگانه است و بدین ترتیب، فقه مصطلح اسلامی از علم حقوق مصطلح جهانی، بسی گسترده‌تر است. و در میان فقه مذاهب مختلف اسلامی، فقه امامیه که متخذ از مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام) است دارای ذخیره‌ی گرانبها و دریای عمیقی از تحقیق و تفریع است که نظیر آن را در فقه مذاهب دیگر اسلامی نمی‌توان یافت و این به فقه شیعه غنای فوق‌العاده و بی‌همانندی بخشیده است. از آغاز پیدایش فقه تفصیلی و استدلالی در شیعه در قرن چهارم هجری تا امروز، این دانش دینی روزبه‌روز گسترده‌تر و با کیفیت‌تر گشته و بتدریج از اسلوب و روش استنباطی متقن و استوار که همان روش «فقاہت» است و علم اصول فقه، عهده‌دار تدوین و تحکیم اجزاء و اصول آن است، برخوردار شده است. در این عرصه، تلاش موفق و مجاهدت‌آمیز هزاران فقیه برجسته‌ی شیعه که در میان آنان صدها مؤلف نامدار و دهها فقیه صاحب سبک و مبتکر دیده می‌شوند، حجم عظیمی از یک حرکت هزار ساله و رو به رشد و دارای محصولی اعجاب‌انگیز را، در برابر دیدگان ما قرار می‌دهد. این گنجینه‌ی پربار و کم‌نظیر، امروزه در اختیار فقهای برجسته‌ی شیعه و مورد استفاده‌ی آنان و تا حدودی آحاد مردم متدین است. لیکن تکریم این ثروت معنوی سه وظیفه‌ی عمده در قبال آن را بر عهده‌ی همه‌ی علاقه‌مندان و متخصصان فقه امامیه قرار می‌دهد. این سه وظیفه عبارت است از: معرفی، بهره‌برداری و تکمیل. دو وظیفه‌ی اول ناظر به گذشته و اکنون است، و وظیفه‌ی سوم، ناظر به آینده است.

بجا است درباره‌ی هر یک از این سه، سخن کوتاهی گفته شود:

1- معرفی: فقه شیعه ناشناخته است در معلومات غیرمسلمین از فقه اسلام، غالباً جایی ندارد در کتب استدلالی فقه که از سوی غیرشیعه تدوین می‌شود آرای آن غالباً مورد سکوت و غفلت است در دائرة المعارفهای جهانی و حتی اسلامی آرای آن غالباً در ردیف آرای فقهای مذاهب مهجور قرار می‌گیرد. و این ستمی بزرگ است، هم به دانشی بدین وسعت و عمق و پیشرفت که شاید بتوان گفت: هیچ یک از مذاهب اسلامی به تنهایی دارای فقهای با این خصوصیات سه‌گانه نیستند، و هم به کسانی که می‌خواهند از آن بهره ببرند. معرفی این فقه و کشاندن آن به مجموعه‌های جهانی و کتب فقهای دیگر مذاهب اسلامی و مطالعات حقوقی مراکز علمی جهان، خدمتی به علم و به دانشمندان است و این کار باید به شیوه‌ی درست و منطقی انجام شود.

2- بهره‌برداری: بجز در احوال شخصیه و نیز در آنچه مربوط به فرد مسلمان است، فقه اسلامی و از جمله فقه شیعی، در طول قرن‌ها، مورد بهره‌برداری قرار نمی‌گرفته است، پس از تشکیل جمهوری اسلامی، فقه شیعه یکسره در معرض

عمل جامعه‌ی ایرانی است و به تبع آن، در همخوانی با موج همه‌جایی گرایش ملت‌ها به اسلام، فقه سایر مذاهب نیز در برخی کشورها به جایگاه قانون‌گذاری نزدیک شده است. www.iaa.ir

با این همه هنوز توان عظیم فقه، در گره‌گشایی معضلات زندگی و حل نقاط کور در مناسبات اسلامی فرد و جامعه، به کار گرفته نشده و بعضاً، شناخته نشده است. پدیده‌های روزبه‌روز زندگی در مقام استفهام و استفتاء از فقه اسلامی، طبعاً باید به پاسخی قانع‌کننده و حکمی قابل استدلال برسد. به علاوه، فقه امروز که از پیچیدگی در استدلال و ظرافت همراه با استحکام برخوردار است، می‌تواند در تکمیل و پیشرفت دانش حقوق، مورد بهره‌برداری قرار گیرد و راه‌های تازه‌یی را در برابر محققان مراکز حقوقی جهان بگشاید.

3- تکمیل: با پیشرفت فنی و صنعتی و علمی بشر که بر روی همه‌ی شؤون زندگی وی اثر گذارده و سرعت حوادث و پدیده‌های نوین را نسبت به روزگار گذشته چند و چندین برابر کرده است، تعداد موضوعاتی که در معرض پاسخگویی فقه قرار می‌گیرند و فقه باید حکم شرعی آنها را بیان کند نیز به همین نسبت افزایش می‌یابد. بی‌شک سرچشمه‌های فقه و نیز شیوه‌ی فقهت برای فهم حکم این موضوعات کافی است، ولی شناخت موضوعی آنها و تحقیق و تدقیق لازم برای تطبیق موضوع با عناوین کلی در فقه و استدلال مناسب و خلاصه بهترین روش برای درک حکم شرعی آن، کاری مهم و راهی دراز است. همچنین ای بسا موضوعاتی که در فقه مطرح گشته و حکم آن واضح است؛ ولی امروزه، موضوع چنان تحول و تطوری یافته که به آسانی نمی‌توان حکم آن را از آنچه در گذشته گفته شده است دانست. در چنین مواردی است که فقهای عصر باید با روشن‌بینی و احاطه‌ی علمی و پایبندی به روش فقهت از یکسو، و آزاداندیشی و شجاعت علمی از سوی دیگر، مفاهیم جدیدی را در فقه، کشف کرده و احکام تازه‌یی را با استناد به کتاب و سنت، عرضه کنند. و این تکمیل فقه است. علاوه بر اینها، استفاده از سبکهای نوین در تدوین و نگارش کتب و رساله‌های فقهی، عمومی و تخصصی، و نیز استفاده از روشهای تحقیق فنی و علمی جدید و حتی استفاده از روشهای پیشرفته‌ی بحث علمی و به کار بردن ابزارهایی که امروز در تسهیل کار علمی دارای سهم مؤثری است، همه‌ی اینها به وظیفه‌ی تکمیل فقه کمک می‌کند.

آنچه باید صراحتاً اعلام کنیم آن است که تدوین دائرةالمعارف فقه بر مذهب امامیه در مورد هر سه وظیفه‌ی مذکور، اقدامی بزرگ و بسی مؤثر است. این طرح وسیع و ارزشمند در آن واحد می‌تواند هم به معرفی فقه شیعه و هم به بهره‌برداری علمی و عملی از آن و هم بالاخره به تکمیل و توسعه‌ی آن، خدمتی بزرگ بکند.

این جانب خداوند حکیم و علیم را شکر می‌گویم که این توفیق به جامعه‌ی علمی و فقهی ارزانی گشته است و حوزه‌ی علمیه‌ی قم بحمدالله اولین بار مقدمات شروع به کاری به این عظمت را فراهم آورده است.

و وظیفه‌ی خود می‌دانم که از کلیه‌ی علما و فضیای عالی‌قدری که در این طرح بزرگ سهیم‌اند و دامن همت برای انجام این کار به کمر زده‌اند، تقدیر و سپاسگزاری کنم. به ویژه از فقیه محقق و عالم بزرگوار جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای حاج سید محمود هاشمی (دامت برکاته) که دانش وسیع و اندیشه‌ی پیشرو و همت بلند و توان کاری ایشان موجب شد که آرزوی قلبی این جانب در عالم تحقق قدم بگذارد و شروع درخشان این کار، امیدهای دیگری را زنده نماید. امیدوارم زحمات طاقت‌فرسای ایشان و همکارانشان در پیشگاه پروردگار متعال مأجور و مورد تأیید و پسند حضرت بقیةالله الاعظم (ارواحنا فداه) باشد.

والسلام علیکم جمیعاً و رحمةالله

دفتر مقام معظم رهبری
www.leader.ir

سید علی خامنه‌ای

14/11/72